

Tonetu Mlakarju v spomin (1921–2020)

A usoda je z menoj, ona najde rešitev.

Tone Mlakar, 2015¹

»Jaz, avtor zgodbe mojega življenja, sem bil rojen maja 1921 leta v Žireh. Rojstna hiša, ki že nosi vzdano tablico, posvečeno spominu NOB, je dala leta 1912 prostor ustanovnemu zboru avstrosocialdemokratske stranke, ki sta ga ob mojem dedu Tomažu vodila Tržičan Etbin Kristan in pisatelj Ivan Cankar. Domače okolje ob bistrem potoku mi je že tu dalo impulz za kasnejši duhovni razvoj. Sicer pa sem v glavnem doraščal v Gorenji vasi sredi Poljanske doline. Od tu me vleče šolarija v gimnazijo: nižja na Ptuj, višja na realki v Ljubljani.

Z drugo svetovno vojno se za našo družino začne tragedija. Na seznamu tretjega rajha nezaželeni moramo 2. julija 1941 leta zapustiti dom in vse premoženje; s transportom iz Št. Vida nas vlak odpelje v neznano – in v deževni noči 10. julija nas SS iztovori v Šumadiji, v Smederevski Palanki. Slovenska raja se nikakor ne znajde; primemo za vsako delo, z bratom Binetom sva celo dober mesec rudarja v rudniku Aleksinac.

Prvi pobegne brat Bine, oglasi se že septembra izpod Blegoša – seveda kot gošar. Naslednjo pomlad se pobeg posreči še meni in prav na veliki petek 1. 1942 stopim iz vlaka v Ljubljani. Dolenjska in Notranjska sta že del Italije, a mesto

Tone Mlakar v svojem ateljeju 1. januarja 2004.

(foto: Alojzij P. Florjančič)

1 Mlakar, Tone: Naša zdravljica. V: *Primorska Prešernova Zdravljica 1944 : faksimile iz 3. številke časopisa Triglavski odmevi*, Škofja Loka : Muzejsko društvo : Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, 2015, str. 5.

sámo opasano z bodečo žico. Uspe mi vpis na univerzo – Ljubljana je šla beguncem na roko – sprejem pri prof. Plečniku je bil dokaj dramatičen.

Takratna Ljubljana je bila močno oefarska, ob razpadu Italije grem med partizane, a opis konca moje partizanščine bo v samem članku. Tako sledi moje šolanje šele po veliki noči leta 1946. Tri poletne obvezne enomesečne prakse me še naprej vežejo na Vipavo in Primorsko. Med tem se povojna komanda VVP »kapitalizira«: postane G. P. Primorje«.

Tako Tone Mlakar začne svoj kratek življenjepis, ko se pred dvajsetimi leti pripravlja na jesenski Blaznikov večer Muzejskega društva Škofja Loka z naslovom *Med bogom Marsom in muzami*. Takrat tudi omeni, da so spomladi leta 1944 na Cerkljanskem natisnili Prešernovo *Zdravljico* ob stoletnici njene prve objave. Mlakar, starosta našega društva, njegov član že od leta 1955, ko je prišel v Loko, tudi odbornik in oblikovalec društvenega zbornika, zelo aktiven in elokventen razpravljavec na naših srečanjih, nas prepriča, da leta 2014 izdamo faksimile tega dela, dopolnjen s prispevki Toneta Mlakarja, Dušana Fortiča in urednika. Zaradi odziva in zanimanja izdamo naslednje leto še drugo, dopolnjeno in popravljeno izdajo ob 70-letnici 2. svetovne vojne. Skupaj je izšlo 650 oštevilčenih izvodov.

Mlakarja sem sicer prvič srečal leta 1984 ob začetku proizvodnje uranovega koncentrata v Todražu in nato popoldne še na Vidmu v Poljanah. Bil je eden od pomembnejših gostov. Pripeljal ga je prof. dr. Milan Osredkar, nekdanji direktor Instituta Jožef Stefan. Leta 2004 mi je za starološko kroniko dal na voljo izjemne črno-bele fotografije iz loške okolice in notranjosti crngrobske cerkve. Zato nisem bil presenečen, ko je kasneje prejel prestižno Puharjevo nagrado Fotografske zveze Slovenije. Da je bil scenograf našega prvega igranega filma *Na svoji zemlji*, obeh Kekcev ter filmov *Svet na Kajžarju*, *Kopljí pod brezo*, *Na valovih Mure* in *Balada o trobenti in oblaku*, pa ve vsak poznavalec domačega filma.

V zadnjih dveh desetletjih sva se redno srečevala, tako je postal Tone že skoraj naš družinski član. Zvedel sem na primer, da se je na veliki petek 1942 peljal z vlakom mimo moje rojstne hiše na Uršnih selih. Mogoče sem mu kot otrok celo pomahal, če je prav takrat gledal skozi okno, saj sem redno spremljal vlake na mostu, oddaljenem za lučaj kamna od naše hiše. Tone je izbral pomožno traso iz Zagreba, preko Karlovca in Novega mesta, da se je izognil nemški kontroli na glavni železniški progi preko Zidanega mosta in tako uspel varno priti v Ljubljano. Poleg izjemnega arhiva fotografij in diapozitivov nas je presenetil z obsežno mapo akvarelov z Vipavske, ki jih je ustvaril med leti 1944 in 1947. Za njegovo 90-letnico smo mu v Vipavi pripravili razstavo 26 akvarelov, ki je naletela na izjemen odziv. Še isto leto je ta opus predstavil tudi v Škofji Loki.

Takrat sem našel naslednji prispevek o njem:

»Arhitekt Tone Mlakar je tako kot slikarji krajinarji iskal lepoto v krajini, v njenem sozvočju z objekti, ki jih je postavil človek. Tako je nastal velik fotograf-ski opus, ki prikazuje preobrazbo našega mesta iz petdesetih v osemdeseta leta, njegove dragocenosti, admiranje in nastajanje novega. Verjetno ni kraja na

širšem loškem ozemlju, ki ga Tone Mlakar ne bi prehodil in tam iskal svoj fotografski motiv.

Tone Mlakar je tudi ključno sooblikoval urbano podobo Škofje Loke in okolice, ki je nastajala v 50., 60. in delno v 70. letih. Nastajala so nujno potrebna loška naselja: Novi svet, Hafnerjevo, Frankovo in Groharjevo naselje, počitniški zaselki v Selški in Poljanski dolini. V starem mestnem jedru je prenovil tovarno Šešir, na Mestni trg je umestil kinodvorano, prenovil Cankarjev trg in ga z novo brvjo povezal s pošto in avtobusno postajo. Loka je pridobila novo veduto na severu. S posegom na zahodni strani obzidja pa se je odprl imeniten pogled na mesto s poljanske smeri. Številnim občanom nekdanje loške občine je pomagal, da so zgradili lastno hišo, Poljancem in Dražgošanom tudi cerkev (skupaj z arh. Bitencem). Njegov urbanizem je bil spoštljiv do prebivalcev in pretekle stavbne dediščine.«

Žal so severno veduto Loke v novejšem času pohabili oziroma je niso z njim pretehtali in našli primernejše rešitve Mlakarjevega povojnega arhitekturnega modernizma. Tudi zaključka Placa na Poljanskih vratih z *Arma Christi*, ki si ga je zamislil kot pentljo *Škofjeloškega pasijona*, ki se začinja z njegovim razpelom pri kapucinski cerkvi, niso upoštevali.

Tone Mlakar je doživel svoj zemeljski konec 12. novembra 2020, mirno, na svojem domu in v krogu najbližjih. Pokopan je v družinskem grobu na mestnem pokopališču v Škofji Loki. Sorodnikom sem hvaležen, da sem bil lahko na njegovem odhodu v večnost.

Tone Mlakar na svojem domu z ženo Vero, roj. Bricelj, in ddr. Marijo Stanonik, žirovsko rojakinjo, 11. oktobra 2013. Na steni slika družine Bricelj slikarja Ivan Vavpotiča. (foto: Alojzij P. Florjančič)